

ΙΣΤΟΡΙΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ▪ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

**ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΟ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΑ ▪ ΤΜΗΜΑΤΑ ΔΙΕΤΟΥΣ ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑΣ
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ**

ΟΝΟΜΑ: _____
ΗΜ/ΝΙΑ: _____ / 7 / 2024 ΤΜΗΜΑ: _____

Βαθμός %
☺

Α' Ομάδα

A1.

- α) Λάθος
- β) Λάθος
- γ) Σωστό
- δ) Σωστό
- ε) Λάθος

A2.

α) Μικρότερη απήχηση σε σχέση με τους Ορεινούς και τους Πεδινούς κατά την Εθνοσυνέλευση του 1862-64 είχε το Εθνικόν Κομιτάτον, υπό τον Επαμεινώνδα Δεληγιώργη, που υποστήριζε την ανάπτυξη του κοινοβουλευτισμού και τον εκσυγχρονισμό της χώρας, οικονομική ανάπτυξη και μεταρρυθμίσεις στη διοίκηση και στο στρατό, πολιτισμική εξάπλωση στην Οθωμανική αυτοκρατορία.

β) Κατά την περίοδο μετά το κίνημα στο Γουδί το Εθνικό Κόμμα του Κ. Μαυρομιχάλη δεν διέφερε από το ραλλικό. Οι εκπρόσωποι του προσπαθούσαν να εκμεταλλευτούν τη συμμετοχή του αρχηγού τους στα πολιτικά πράγματα μετά το κίνημα του 1909. Υποστήριζαν την «Ανόρθωση», που κατά την εκτίμησή τους δεν μπόρεσαν να υλοποιήσουν οι Βενιζελικοί.

γ) Σοβαρότερη από τις αριστερές ομάδες ήταν η σοσιαλδημοκρατική Κοινωνιολογική Εταιρεία, η οποία εμφανίστηκε για πρώτη φορά στις εκλογές της 8^{ης} Αυγούστου 1910 και ξεκίνησε από μερικούς διανοούμενους ως αριστερός μεταρρυθμιστικός σύνδεσμος, με στόχο να προπαγανδίσει πολιτικές θέσεις και στη συνέχεια να ιδρύσει κόμμα. Επιζητούσε για όλα τα μέλη της κοινωνίας ισότητα ευκαιριών, κοινωνικοποίηση των μέσων παραγωγής και διανομή των αγαθών ανάλογα με τις ανάγκες καθενός, πράγμα που θα μπορούσε να υλοποιηθεί με τη σταδιακή αναμόρφωση της οικονομίας και τη συνταγματική μεταβολή.

B1.

α) Ο Κωλέττης, ως αρχηγός του γαλλικού κόμματος, επεδίωκε μια κυβερνητική πολιτική που θα ενίσχυε το ρόλο του βασιλιά, υπονομεύοντας έτσι τον κοινοβουλευτισμό. Δεν δίσταζε να χρησιμοποιεί βία και νοθεία για να τρομοκρατεί τους εκλογείς, ώστε να ψηφίζουν υπέρ του κόμματος του¹². Το 1846/1847 κατείχε πέντε από τα επτά υπουργεία της κυβέρνησής του, δεν παρουσιαζόταν όμως σχεδόν καθόλου στο Κοινοβούλιο και καθιστούσε αδύνατο τον έλεγχο της εκτελεστικής εξουσίας. Επέβαλε έτσι ένα είδος κοινοβουλευτικής δικτατορίας. Μετά το θάνατο του Κωλέττη, το 1847, το γαλλικό κόμμα πέρασε σε φάση παρακμής, καθώς επικράτησε διαμάχη για τη διαδοχή.

β) Οι πεδινοί κατά την Εθνοσυνέλευση του 1862-64 είχαν ως ηγέτη τον Δημήτριο Βούλγαρη, ο οποίος υπονόμει τους κοινοβουλευτικούς θεσμούς. Με παρεμβάσεις στο στρατό επιχείρησε τη δημιουργία σώματος «πραιτωριανών»* για να εξασφαλίσει την παραμονή του στην εξουσία. Εμπόδιο στις επιδιώξεις του στάθηκαν πολιτικές ομάδες και θεσμοί. Ο Βούλγαρης έβρισκε οπαδούς ανάμεσα σ' εκείνους που είχαν διοριστεί παράνομα στο στρατό ή στο δημόσιο, και φοβούνταν μη

χάσουν τη θέση τους σε περίπτωση επικράτησης συνθηκών κοινοβουλευτικής νομιμότητας, σε άνεργους πτυχιούχους και στους μικροκαλλιεργητές.

Β2. Το πρώτο εξάμηνο του 1911 ψηφίστηκαν από τη Βουλή 53 τροποποιήσεις μη θεμελιωδών διατάξεων του συντάγματος. Δεν έγιναν ριζικές αλλαγές, αλλά αντίθετα, ενισχύθηκε η θέση της μοναρχίας και επετράπη στον βασιλιά, παρά τη συνταγματική απαγόρευση, να συμμετάσχει στη διαδικασία της αναθεώρησης. Οι σπουδαιότερες τροποποιήσεις αφορούσαν τη διασφάλιση της διάκρισης των εξουσιών, το ασυμβίβαστο μεταξύ στρατιωτικής και δημοσιούπαλληλικής ιδιότητας αφ' ενός και βουλευτικού αξιώματος αφ' ετέρου, και τη μονιμότητα των δικαστικών και των δημοσίων υπαλλήλων.

Η κυβέρνηση Βενιζέλου ψήφισε επίσης 337 νέους νόμους, οι οποίοι εισήγαγαν μεταρρυθμίσεις που αφορούσαν όλο το φάσμα του δημόσιου και ιδιωτικού βίου: π.χ. διορισμός δημοσίων υπαλλήλων με δημόσιους διαγωνισμούς, καθιέρωση κανονισμών εργασίας σε βιοτεχνίες και βιομηχανίες, διανομή γης στη Θεσσαλία, αναδιοργάνωση της τοπικής αυτοδιοίκησης, βελτίωση της διαδικασίας απονομής της δικαιοσύνης, αναθεώρηση του κανονισμού της Βουλής με σκοπό να διαθέτουν οι υπουργοί περισσότερο χρόνο για κοινοβουλευτικές συζητήσεις κ.λπ.

Β' Ομάδα

Γ.1.

Το 1909 συντελείται μια τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας γενικότερα, και των πολιτικών κομμάτων ειδικότερα.

Όπως προκύπτει από το πρώτο κείμενο, ήδη από το 1908 εντοπίζονται συνωμοτικοί στρατιωτικοί πυρήνες οι οποίοι ασκούσαν κριτική ή και απέρριπταν τα πολιτικά κόμματα ενώ παράλληλα εμφορούνταν από αντιδυναστικές ιδέες. Στο πλαίσιο αυτό, δημιουργήθηκε τον Οκτώβριο του 1908 από ανθυπολοχαγούς ο πρώτος πυρήνας μιας μυστικής ένωσης στρατιωτικών, του Στρατιωτικού Συνδέσμου, το πρωτόκολλο του οποίου υπογράφηκε τελικά από δύο υπολοχαγούς και έναν λοχαγό (συνολικά δέκα άτομα) ενώ η κυβέρνηση ενημερώθηκε για την ύπαρξή του τον Ιούνιο του 1909.

Ύστερα από την αποτυχία του πρωθυπουργού Δημητρίου Ράλλη, ο οποίος αντικατέστησε τον Γεώργιο Θεοτόκη ύστερα από την παραίτηση του τελευταίου στις 4 Ιουλίου, να συλλάβει τους συνωμότες, τη νύχτα της 14^{ης} προς τη 15^η Αυγούστου 1909 εκδηλώθηκε κίνημα στο Γουδί (από τον Στρατιωτικό Σύνδεσμο). Σύμφωνα με το πρώτο κείμενο, στους στρατώνες της περιοχής συγκεντρώθηκαν 449 αξιωματικοί και 2.546 οπλίτες μαζί με χωροφύλακες και πολίτες ζητώντας από την κυβέρνηση να υιοθετήσει το πρόγραμμα του Συνδέσμου του οποίου τα αιτήματα αφορούσαν μεταρρυθμίσεις στο στρατό, τη διοίκηση, τη δικαιοσύνη, την εκπαίδευση και τη δημοσιονομική πολιτική. Οφείλει πάντως κανείς να λάβει υπόψη ότι, σύμφωνα με το πρώτο κείμενο, το πρόγραμμα του Συνδέσμου δεν μπορεί να χαρακτηριστεί επαναστατικό αφού, πέρα από ένα γενικό ευχολόγιο σχετικά με τις απαιτούμενες αλλαγές, οι βασικές θέσεις αφορούσαν μεταρρυθμίσεις στο στράτευμα, εξέφραζαν δηλαδή, μάλλον επαγγελματικά συμφέροντα και εξοπλιστικά σχέδια.

Ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος δεν εγκαθίδρυσε δικτατορία, αλλά προώθησε τα αιτήματά του μέσω της Βουλής. Με αφορμή το κίνημα, έγινε στις 14 Σεπτεμβρίου μεγάλη διαδήλωση των επαγγελματικών σωματείων και **συντεχνιών** της πρωτεύουσας. Σύμφωνα με την εφημερίδα «Χρόνος»,

δημοσιογραφικό όργανο του Συνδέσμου, η μαζικότητα του συλλαλητηρίου ήταν εντυπωσιακή («θέαμα, το οποίον ουδέποτε άλλοτε είχε αντικρύσει η πόλις») αφού εκτιμάται ότι συμμετείχαν πάνω από εβδομήντα χιλιάδες πολίτες κάθε τάξης και ηλικίας. Πριν ξεκινήσει η διαδήλωση από το Πεδίον του Άρεως, ο Πρόεδρος των Συντεχνιών, Παπαφώτης, «εν μέσω απολύτου σιγής», γνωστοποίησε στους συγκεντρωμένους ψήφισμα μέσω του οποίου επιδοκιμαζόταν η εξέγερση του Στρατού και του Στόλου και υποδεικνυόταν στην Κυβέρνηση να προχωρήσει σε νομοθετικές αλλαγές με στόχο την πάταξη της συναλλαγής και την εξυγίανση και ανάπτυξη της διοίκησης. Οι διαδηλωτές υποστήριξαν το διάβημα του Στρατιωτικού Συνδέσμου και υπέβαλαν ψήφισμα στο παλάτι με το οποίο ζητούσαν την επίλυση σειράς οικονομικών αιτημάτων.

Υπό την πίεση του Συνδέσμου η Βουλή ψήφισε, χωρίς ιδιαίτερη προετοιμασία και συζήτηση, μεγάλο αριθμό νόμων, που επέφεραν ριζικές αλλαγές. Το Φεβρουάριο του 1910 η Βουλή αποφάσισε την αναθεώρηση ορισμένων άρθρων του συντάγματος. Έτσι προκηρύχθηκαν εκλογές, από τις οποίες προήλθε αναθεωρητική βουλή. Στις 15 Μαρτίου 1910 ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος διαλύθηκε έχοντας επιτύχει τις επιδιώξεις του.

Δ.1.

*Σημείωση: Είναι προτιμότερο στην απάντηση να αποδοθεί η **πυραμίδα** της **οργάνωσης** των κομμάτων. Αυτό σημαίνει ότι μπορεί να αλλάξει η σειρά με την οποία αναφέρονται οι πληροφορίες στο σχολικό βιβλίο. Ο μαθητής δηλαδή μπορεί είτε να παρουσιάσει τα ζητούμενα στοιχεία ξεκινώντας από την εκλογική βάση και φτάνοντας μέχρι την κορυφή ή το (-προτιμότερο ίσως) αντίστροφο.*

Α' ΜΟΡΦΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗΣ

Στη δεκαετία του 1880 τα κόμματα ήταν πιο συγκροτημένα απ' ό,τι στο παρελθόν. Δεν είναι βέβαιο ότι μετά το θάνατο του ηγέτη τους τα κόμματα αναγκαστικά διαλύονταν.

Στοιχεία που επέτρεπαν σ' ένα κόμμα να επιβιώσει, ακόμα και μετά το θάνατο του ηγέτη του, ήταν η θέση που είχε στην πολιτική ζωή της χώρας και η τακτική που ακολουθούσε.

Η οργάνωση των κομμάτων ήταν εμφανής μόνο στο επίπεδο της **ηγεσίας**, καθώς ο αρχηγός αποτελούσε, τον πυρήνα «**πολιτικής έλξεως και συγκεντρώσεως**», **σύμφωνα με την δευτερογενή πηγή.**

Τη σημαντικότερη θέση μετά τον αρχηγό την είχε η **κοινοβουλευτική ομάδα**, δηλαδή **οι βουλευτές και οι πολιτευόμενοι.**

Οι **βουλευτές** είχαν σημαντική θέση, διότι λόγω της μεγάλης πλειοψηφίας που χρειαζόταν η Βουλή για να έχει απαρτία και να παίρνει αποφάσεις,

οι βουλευτές και μόνο με την απουσία τους (ή την απειλή της) μπορούσαν να ασκήσουν μεγάλη πίεση στην κομματική ηγεσία. **Μάλιστα, σύμφωνα με την δεύτερη δευτερογενή πηγή, αυτή η διαπραγματευτική ισχύς των βουλευτών τους παραχωρούσε τη δυνατότητα να εκβιάζουν την ηγεσία και να παρεμβαίνουν στην διοίκηση, ιδιαίτερα σε θέματα που άπτονταν της εκλογικής τους περιφέρειας. Αποτέλεσμα αυτού ήταν η δύναμη αυτή της κοινοβουλευτικής ομάδας, η λεγόμενη «βουλευτοκρατία», να αποτελεί τον βασικό πυλώνα του πελατειακού συστήματος, καθώς μέσω αυτής ο βουλευτής μπορούσε να «επενδύσει» ένα μέρος του κρατικού οικονομικού πλεονάσματος στην οικοδόμηση της προσωπικής του φατρίας, η οποία τελικά διευκόλυνε την πιθανή επανεκλογή του.**

Έτσι, η κεντρική οργάνωση του κόμματος δεν είχε τη δυνατότητα να αρνηθεί στους βουλευτές την εκπλήρωση επιθυμιών,
π.χ. διορισμών ή ευνοϊκών ρυθμίσεων υπέρ της εκλογικής τους περιφέρειας.

Σε μία Τρίτη βαθμίδα τοποθετούνται οι κομματάρχες, που έφεραν και το βάρος της πολιτικής συσπείρωσης των ψηφοφόρων. (☒) «το βάρος της δράσεως του κόμματος εις τας μάζας έφερον οι κομματάρχαι.»)

Οι κομματάρχες υπήρξαν οι διαμεσολαβητές μεταξύ πολιτευομένων βουλευτών και απλών ψηφοφόρων, μεταφέροντας στους πρώτους τα αιτήματα των δεύτερων, για την εξυπηρέτηση «ρουσφετιών» και συμφερόντων.

Ως μέθοδοι της πολιτικής δραστηριότητας αναφέρονται η συναλλαγή, η φαυλοκρατία, η δημοκοπία, οι τραμπουκισμοί, οι «παλληκαρισμοί» κατά την έκφραση του Κουμουνδούρου.

Ολόκληρο το κράτος -η διοίκηση, η δικαιοσύνη, ο στρατός- εξυπηρετούσαν το κόμμα και τα συμφέροντα της παράταξης και όσων εμπλέκονταν σε αυτήν.

Οι δημόσιοι υπάλληλοι διορίζονταν από την κυβέρνηση, με στόχο την ψηφοθηρία.

Σύμφωνα με το κείμενο, κέντρο των πολιτικών ζυμώσεων αποτελούσαν τα παντοπωλεία και τα καφενεία στην επαρχία

και τα «πολιτικά σαλόνια» στην Αθήνα και τις μεγάλες πόλεις.

Ακολουθούσαν οι αφοσιωμένοι, φανατισμένοι οπαδοί και η μάζα των ψηφοφόρων.

Η βάση των κομμάτων εξακολουθούσε να μην έχει τυπική οργάνωση.

Σημαντικό ρόλο στην κινητοποίηση των οπαδών των κομμάτων έπαιζαν η οικογενειοκρατία, οι πελατειακές σχέσεις και η εξαγορά ψήφων.

Παρ' όλα αυτά, όσον αφορά τουλάχιστον τα δύο μεγάλα κόμματα, η επιλογή των εκλογέων βασιζόταν κατά κύριο λόγο στην κρίση τους για την πολιτική των κομμάτων,

στις επιδράσεις που αυτά ασκούσαν κατά περιοχές και στα συμφέροντα κάθε κοινωνικής ομάδας.

Σε αντίθεση πάντως με την εποχή του Όθωνα και του Βούλγαρη, οι κυβερνήσεις δεν χρησιμοποιούσαν συστηματικά μεθόδους εξαναγκασμού για πείσουν τους εκλογείς. [Αυτό τον κανόνα παραβίαζαν, όπως προαναφέρθηκε, κάποιοι δημόσιοι υπάλληλοι ή φανατικοί οπαδοί στα χωριά. Σπάνια ακούγονταν κατηγορίες για εξαγορά ψήφων. Πάντως, η πατρωνία, με τη μορφή διορισμών, μεταθέσεων, δανείων κ.λ.π, και η συστηματική διαφθορά μέσω του διοικητικού μηχανισμού, αποτελούσαν συχνό φαινόμενο.]

Β' ΜΟΡΦΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗΣ

Στη δεκαετία του 1880 τα κόμματα ήταν πιο συγκροτημένα απ' ό,τι στο παρελθόν. Δεν είναι βέβαιο ότι μετά το θάνατο του ηγέτη τους τα κόμματα αναγκαστικά διαλύονταν. Στοιχεία που επέτρεπαν σ' ένα κόμμα να επιβιώσει, ακόμα και μετά το θάνατο του ηγέτη του, ήταν η θέση που είχε στην πολιτική ζωή της χώρας και η τακτική που ακολουθούσε.

Η βάση των κομμάτων, οι φανατισμένοι οπαδοί και η μάζα των ψηφοφόρων, εξακολουθούσε να μην έχει τυπική οργάνωση. Σημαντικό ρόλο στην κινητοποίηση των οπαδών των κομμάτων έπαιζαν η οικογενειοκρατία, οι πελατειακές σχέσεις και η εξαγορά ψήφων. Παρ' όλα αυτά, όσον αφορά τουλάχιστον τα δύο μεγάλα κόμματα, η επιλογή των εκλογέων βασιζόταν κατά κύριο λόγο στην κρίση τους για την πολιτική των κομμάτων, στις επιδράσεις που αυτά ασκούσαν κατά περιοχές και στα συμφέροντα κάθε κοινωνικής ομάδας.

Σε μία ανώτερη θέση από τους οπαδούς τοποθετούνται οι κομματάρχες, που έφεραν και το βάρος της πολιτικής συσπείρωσης των ψηφοφόρων. (2) «το βάρος της δράσεως του κόμματος εις τας μάζας έφερον οι κομματάρχαι.»)

Οι κομματάρχες υπήρξαν οι διαμεσολαβητές μεταξύ πολιτευομένων βουλευτών και απλών ψηφοφόρων, μεταφέροντας στους πρώτους τα αιτήματα των δεύτερων, για την εξυπηρέτηση «ρουσφετιών» και συμφερόντων. Ως μέθοδοι της πολιτικής δραστηριότητας αναφέρονται η συναλλαγή, η φαυλοκρατία, η δημοκοπία, οι τραμπουκισμοί, οι «παλληκαρισμοί» κατά την έκφραση του Κουμουνδούρου. Ολόκληρο το κράτος -η διοίκηση, η δικαιοσύνη, ο στρατός- εξυπηρετούσαν το κόμμα και τα συμφέροντα της παράταξης και όσων εμπλέκονταν σε αυτήν. Οι δημόσιοι υπάλληλοι διορίζονταν από την κυβέρνηση, με στόχο την ψηφοθηρία. Σύμφωνα με το κείμενο, κέντρο των πολιτικών ζυμώσεων αποτελούσαν τα παντοπωλεία και τα καφενεία στην επαρχία και τα «πολιτικά σαλόνια» στην Αθήνα και τις μεγάλες πόλεις.

Η οργάνωση των κομμάτων ήταν εμφανής μόνο στο επίπεδο της ηγεσίας, καθώς ο αρχηγός αποτελούσε τον πυρήνα «πολιτικής έλξεως και συγκεντρώσεως».

Τη σημαντικότερη θέση μετά τον αρχηγό την είχε η κοινοβουλευτική ομάδα, δηλαδή **οι βουλευτές και οι πολιτευόμενοι.**

Οι βουλευτές είχαν σημαντική θέση, διότι λόγω της μεγάλης πλειοψηφίας που χρειαζόταν η Βουλή για να έχει απαρτία και να παίρνει αποφάσεις, οι βουλευτές και μόνο με την απουσία τους (ή την απειλή της) μπορούσαν να ασκήσουν μεγάλη πίεση στην κοινοβουλευτική ηγεσία. **Μάλιστα, σύμφωνα με την δεύτερη δευτερογενή πηγή, αυτή η διαπραγματευτική ισχύς των βουλευτών τους παραχωρούσε τη δυνατότητα να εκβιάζουν την ηγεσία και να παρεμβαίνουν στην διοίκηση, ιδιαίτερα σε θέματα που άπτονταν της εκλογικής τους περιφέρειας. Αποτέλεσμα αυτού ήταν η δύναμη αυτή της κοινοβουλευτικής ομάδας, η λεγόμενη «βουλευτοκρατία», να αποτελεί τον βασικό πυλώνα του πελατειακού συστήματος, καθώς μέσω αυτής ο βουλευτής μπορούσε να «επενδύσει» ένα μέρος του κρατικού οικονομικού πλεονάσματος στην οικοδόμηση της προσωπικής του φατρίας, η οποία τελικά διευκόλυνε την πιθανή επανεκλογή του.**

Έτσι, η κεντρική οργάνωση του κόμματος δεν είχε τη δυνατότητα να αρνηθεί στους βουλευτές την εκπλήρωση επιθυμιών, π.χ. διορισμών ή ευνοϊκών ρυθμίσεων υπέρ της εκλογικής τους περιφέρειας. Σε αντίθεση πάντως με την εποχή του Όθωνα και του Βούλγαρη, οι κυβερνήσεις δεν χρησιμοποιούσαν συστηματικά μεθόδους εξαναγκασμού για πείσουν τους εκλογείς. [Αυτό τον κανόνα παραβίαζαν κάποιοι δημόσιοι υπάλληλοι ή φανατικοί οπαδοί στα χωριά. Σπάνια ακούγονταν κατηγορίες για εξαγορά ψήφων. Πάντως, η πατρωνία, με τη μορφή διορισμών, μεταθέσεων, δανείων κ.λ.π, και η συστηματική διαφθορά μέσω του διοικητικού μηχανισμού, αποτελούσαν συχνό φαινόμενο]

1. ☒ Ζωγράφου: **Ι. Χρυσίππου 1**, ☎ 210 7488030 & **ΙΙ. Ξηρογιάννη 10**, ☎ 210 7488180
  2. ☒ Χολαργός: **Φανερωμένης 13**, ☎ 210 6536551
  3. ☒ Αγία Παρασκευή: **Ευεργέτου Γιαβάση 9**, πλατεία Αγ. Παρασκευής, ☎ 210 6000031
-